

UTTAK, TILVIRKNING OG FOREDLING AV LOKAL BLÅLEIRE

Rapport forprosjekt 01.09-01.11.2021
av Toril Redalen

SØKER KUNNSKAPEN OM HÅNDVERKET

BEHANDLING AV BLÅLEIRE

Til et prosjekt for Norsk Håndverksinstitutt er jeg interessert i å komme i kontakt med tradisjonsbærere som har kunnskap om tradisjonelle bearbeidingsmetoder av leire.

Hovedsakelig fra det daglige arbeidet i keramikkverkstedet, både tidligere praksis og de som er aktive i dag. Jeg søker også kunnskap om og erfaringer fra tegl/ keramikk industrien slik den var i ulike tider. Prosjektet tar utgangspunkt i materialet blåleire, men her har kunnskapen knyttet til behandling av ulike leirer fellesnevner.

Aktuelle tema kan være:

Utgraving av leire: Hvor og ulike kvaliteter/egnetet.
Dette kan være egne erfaringer, lært eller "hørt".

Bearbeiding av leira på verkstedet:

Lagring/modning (inne /ute), oppbløting, blandinger, gjenbruksmetoder.

Knaing: Hvordan knar du leira, hva kaller du metoden(e) og hvor har du kunnskapen fra? Bruker du ulike kna-metoder til ulikt arbeid?

Jeg er spesielt interessert i å finne ut mer om hvordan og når den japanske "sneglehus/ spiral"-kna-metoden (Kiku-neri på japansk, spiral eller conch wedging på engelsk, krysantemumknådning på svensk) kom inn i norsk keramikk-praksis. Var det med Bernard Leach, eller var det før? I den sammenheng vil jeg veldig gjerne ha kontakt med de som deltok (eller kjenner noen som deltok) på Bernard Leach sin Raku Workshop i Kristiansand på 70-tallet.

I tillegg er jeg ute etter erfaringer med kasting, banking, tråkking av leire.

Dette er et forprosjekt som fokuserer på å samle inn kunnskap knyttet til tilvirkning av leire her til lands. Selv om mye av denne kunnskapen ikke så ofte lenger er en del av dagens praksis på keramikkverkstedet, sitter erfaringene enda i hender og hode, og de representerer en viktig del av historien med materialet og vår felles kulturarv. Forprosjektet er en sped begynnelse, en sondering over den kunnskapen som kan finnes. Innsamlet kunnskap vil bli kreditert sin opphavskilde i min rapport til Norsk Håndverksinstitutt. Noe av materialet er videre planlagt å inngå i et større fordypningsprosjekt og vil ende i en bok om arbeidet med blåleire.

Svar slik det er best for deg til:

toril.redalen.totalen@gmail.com

Om du kjenner til noen aktuelle fagressurser som ikke skriver mail, så tar vi det over telefon, brev eller et besøk.

På forhånd vil jeg takke alle som tar seg tid til å svare!

Alt godt,
Toril Redalen
Keramiker

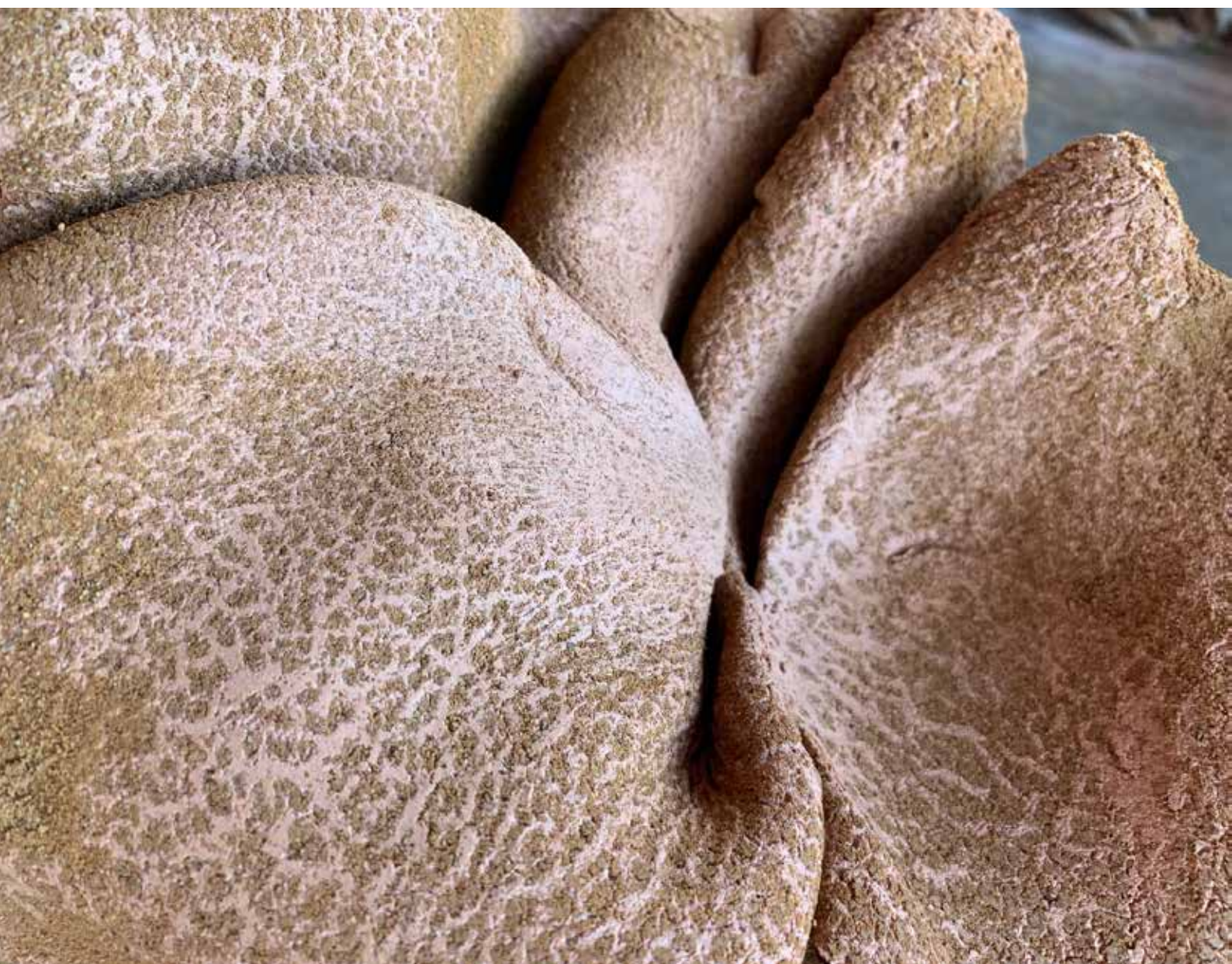
UTTAK, TILVIRKNING OG FOREDLING AV LOKAL BLÅLEIRE

Rapport forprosjekt
Toril Redalen

INNHold

05	INNLEDNING
05	FORPROSJEKTET, PUBLIKASJON OG MUNTlig TRADISJON
10	POTTEMAKER, KERAMIKER ELLER KUNSTHÅNDVERKER FOREDLING AV LEIRE
14	DET Å KNA
15	UDØPT HÅNDVERK, BEVEGELSE OG YRKE
16	TIL SLUTT
20	KILDER/FOTNOTER
22	SAMTALER MED TRADISJONBÆRERE

Forsiden: Knateknikken «sneglehus» av Nancy Fuller.

Foto: Elisa Helland Hansen. Foto på denne side er en detalj av samme leir-emme.

INNLEDNING

Som håndverk hører tilvirkningen av leire og keramikk til de eldste ferdighetene. Noen leirkar er kjent fra tidlig steinalder. Mange av de opprinnelige metodene er fremdeles i bruk. Jeg mener prosessen med å tilvirke egen leire i Norge dag i stor grad har vært et slags usynlig håndverk. Kravet til effektivitet og tilgangen til ferdig foredlede importvarer har gjort at kunnskapen på området - som inkluderer hvor man finner leira, uttak, riktig lagring, modning, preparering og foredling - forsvinner fra det daglige arbeidet i keramikkverkstedet, fra fabrikken og fra læringsarenaene. Og dermed svinner kulturarven; bevaringen, mestringen og videreutviklingen; det å formidle videre den håndlærte kunnskapen knyttet til produksjon og behandling av leire.

I møtet mellom kroppen og materialet får håndverkeren erfare materialet. Det å blande og bearbeide leira, gir førstehåndskunnskap om sammensetning, blandingsforhold, plastisitet, taktilitet og bruksområde. Disse erfaringene er styrende for resten av formgivingsprosessen, og skiller seg fra måten man opparbeider seg kunnskap om en kjøpt leiresekk. Jeg ser på dette som «handlingsbåren kunnskap» per excellence, og i dette forprosjektet har jeg blant annet sett nærmere på ulike kna-teknikker og deres opprinnelse og utbredelse i Norge.

I et stipendiat ved Norsk Håndverksinstitutt vil jeg gjennom aktuelle tradisjonsbærere og ressursentre samle, undersøke og tilegne meg kunnskap om uttak, behandling og foredling av norsk blåleire. Målet er å ivareta og utvikle en kunnskap i keramikkfaget som er i ferd med å forsvinne. I tillegg skal jeg gjennom prosjektet finne en form der de ulike håndverksteknikkene knyttet til foredlingsprosessen av lokal leire blir holdt levende etter at stipendiatperioden er over.

Rapporten fra forprosjektet blir lagt ved søknad om stipendiat.

FORPROSJEKTET, PUBLIKASJON OG MUNTLLIG TRADISJON

Hva utgjør den norske håndverkstradisjonen knyttet til bearbeiding av leire? Hvordan kom kunnskapen hit, festet seg lokalt og for så å bli lært videre? Hvordan ble ulike møter med blåleira formet til den kunnskapen vi kjenner og bør ta vare på som noe verdifullt i dag?

I forprosjektet mitt har jeg fokusert på å finne kunnskap om det som spesielt kjennetegner den norske tradisjonen med håndverket knyttet til foredling av leire. Men jeg har også begynt å kartlegge kunnskap om selve leira vi har her til lands: Blåleira.

«Det materiale som denne publikation et bygget paa er dels bevarte gjenstander, dels arkivstoff, dels muntlig tradition»

Hans Dedekam, *Gammel trøndersk Pottemakerkunst*, 1926¹

I høst har jeg studert publikasjoner som har vært uunnværlige i søken etter kunnskap om gamle håndverksteknikker knyttet til blåleira. Det er «Gammeltrøndersk pottemakerkunst» av Hans Dedekam (1926), «Norsk Pottemakeri 1600–1900» av Lauritz Opstad (1990), «Det begynte med leir» av Axel Eggebø og Daniel Frafjord, «Nytt lys på de tidligste teglverkene og potteriene på Sandnes» av Stein Emanuel Simon og «Pottemaker» av Anja Notini, (1987). Disse er listet i kilder side 19. Førstnevnte bøker er historisk innsamlet materiale, oversikt over eldre norsk leirtøy, pottemakerer og potteri. Her har jeg funnet passasjer om håndverket knyttet til uttak og bearbeiding av leire, uten at dette er beskrevet i samme format som produksjonen av gjenstander. Men å ved å lese disse bøkene har jeg funnet retninger som kan hjelpe meg i den videre forskningen.

Selv om det i boken til Anja Notini kun er representert én norsk pottemaker, Erling Aune, var fremgangsmåte og form som ble presentert veldig relevant som en mulig metode for å samle inn den kunnskapen jeg søker. Her var keramikeren i samtaler med pottemakere fra ulike land i Europa, blant annet Tyskland, der deler av vår tradisjon beskrives å stamme fra. Inne i samtaler om tradisjon, arv, holdninger, håndverk og arbeid og liv, fant jeg arbeidet med leira detaljert forklart.

«Vi har alltid hentet leire fra samme stedet, sier Gamle –Gheorge. Jeg husker når farfar og far drev på. Slekten har nok alltid vært pottemakere, men vi har ingen nedtegnelser, så vi vet ikke mer enn det jeg husker. Det var ingen som kunne skrive her, derfor vet vi ikke stort mer om hvordan det var før i tiden enn det pottemakertradisjonen forteller oss».

Anja Notini, Pottemakere, 1985²

Min samtale med tradisjonsbærere er ført videre i form av verkstedsbesøk, mailkorrespondanse, telefon og brev. Jeg har vært i kontakt med 13 tradisjonsbærere, 4 av disse har jeg møtt på verksted der ett av har vært «besøk via video».

«Jeg «hippser» og «baller opp» på den tradisjons tro metoden jeg er lært opp til av 6. generasjon pottemaker Stein Emanuel Simonsen, der jeg arbeidet i 7 år. Det er en helt spesiell teknikk og metode å bearbeide leiren på slik at man får sterke varer og unngår sprekk. Dette var en potteri-hemmelighet som jeg fikk streng beskjed å ikke si videre.

Jeg forteller disse tingene videre til alle mine kursdeltakere, samt alle som vil høre. Stein Emanuel vrir seg nok i graven, men han gjør det nok med en god dose humor og er nok til syvende og sist glad for at informasjonen ikke dør ut.» Pottemaker Sonya Molohon i samtale (se vedlegg samtaler med tradisjonsbærere bak i rapporten).

I oktober var jeg på en felttur i Sandnes for å se nærmere på tradisjonelle håndverksteknikker knyt-

Bilde 3

Midt i sentrum står statuen av dreieren Harald Hansen. Den er laget av Erik Haugland og avduket i 1964 .
Eget foto.

Bilde 4

Pottemaker Ruth Simonsen underviser skoleklasse ved Vitenfabrikken.
Eget foto.

Bilde 5

Uttak av leire i Ganns Potteri 1915.
Arkivfoto, Vitenfabrikken.

Bilde 6

Driftsleder ved Vitenfabrikken Sigbjørn Stangeland forteller; *"Teglverkene var store og arealkrevende. I Sandnes lå alle verkene i umiddelbar forbindelse med et leirtak (en leirbane i lokal terminologi). Anleggene strakk seg fra fjordkanten til godt opp og inn i morenebakkene på landsiden. Selv om leira ikke lenger ligger opp i dagen, har leiriuttakene har direkte forma landskapet i Sandnes sentrum i dag."*

Bilde 7

På leting etter potterienes avtrykk i bylandskapet med Sigbjørn Stangeland. Eget foto.

Bilde 8

På biblioteket og i industriarkivet med arkivar Ranveig Tunheim, Eget foto.

Bilde 9

Det finne en unik samling av bevart dokumentasjon fra potterienes første etablering til siste år i drift ved Vitenfabrikken. I tillegg til fagressurser som har god oversikt over tematikken. Eget foto.

Bilde 10

I arkivene. Eget foto.

Bilde 11.

"I fabrikk". "...og du kan vera sjef, og då kan du faktisk gjera ka du vil" ...
Workshop for skoleklasser med arbeidsdelingen i fabrikk.

Laging av murstein i miniatyr.
Eget foto.

Bilde 12

I 365 vaser lagde Ann Kristin en vase hver dag i et år og postet den på instagram. Prosjektet lar oss bli like knyttet til skaperen som til selve arbeidet, og det oppstår en emosjonell forankring. Prosjektet strekker seg over tid, og lar både oss og kunsthåndverkeren bli kjent med materiale, utforming og utfordringen knyttet til det. Da hun nærmet seg tredje semester med bekkenløsning hadde hun fortsatt 100 vaser igjen å lage.

Som en dokumentar gjennom vaser følger vi opp og nedturer gjennom utforming av hvert nye objekt, ingen er like men blir ikke alltid like vellykket.

tet til potteriindustrien i arkivene til Vitenfabrikken og besøke 7. generasjon pottemaker Ruth og Asbjørn Simonsen. Vitenfabrikken åpnet i 2008, og er et museum og vitensenter i Sandnes, og den største avdelingen i Jærmuseet. Her har min kontakt vært Sigbjørn Stangeland, som er driftsleder ved museet. Sigbjørn var omviser ved potteriene da de siste var i drift på 80-tallet.

I tillegg til tekst og bildemateriale har jeg også tatt noen videopptak av tradisjonsbærere som bearbeider leire. Opptakene vil bli vedlagt rapporten.

POTTEMAKER, KERAMIKER ELLER KUNSTHÅNDVERKER

Pottemakeryrket er det eldste yrket vi kan følge bakover i historien, med utgangspunkt i det som har blitt laget. Brent leire er et utmerket historisk materiale i og med at de ikke lar seg bryte ned. Vi har kunnet følge kulturvandring og handelssamband gjennom skår og keramiske gjenstander som vi mennesker har etterlatt oss. Men hva sier disse formene og restene av brent keramikk om selve leira? I motsetning til Dedekam sin kunnskapsinnsamling er ikke dette kunnskap som baserer seg på bevarte gjenstander, men på behandlingen av råstoffet. Leira, før den tar form og blir til brent keramikk.

Kunnskapen finner vi hos tradisjonsbærere som har sitt arbeid forankret i leire. De kaller seg pottemaker, kunsthåndverkere og keramikere, og det som skiller disse ulike inngangene til det keramiske fagfeltet er hovedsakelig utdanning, tradisjon og tid i produksjon. En pottemaker i lære erfarer presisjon og et tradisjonshåndverk med å gjenskape en eksakt form, gjenstander til bruk i serier, der også effektivitet er styrende. Før var det vanlig at potterifaget ble lært fra far til sønn. En av den yngste tradisjonsbæreren jeg har vært i kontakt med, Ingrid Kristne Lund (f.1986) har lært håndverket av sin mor.

Kunsthåndverket som fag favner slik som navnet, både håndverket og kunsten. En kunsthåndverker arbeider håndverksbasert og materialbasert, eller konseptuelt vinklet rundt sin egen tradisjon. Da en kunsthåndverker før lagde eksepjonelle bruksting med en kunstnerisk side, kan kunsthåndverker i dag også uttrykke seg i leire på en måte som kommenterer et håndverk der det estetiske ikke er styrende. Et eksempel på dette kan være Ann Kristin Einarsen sitt prosjekt 365 vases fra 2019.

En kunsthåndverker har gjerne sin utdanning fra en av kunst- og håndverksskolene under det som i dag defineres som materialebasert kunst (keramikk, metall, tekstil, glass og skinn/lær). I motsetning til pottemakerfaget er kunsthåndverk et forholdsvis ungt fag i Norge, og ble for alvor etablert og definert i forbindelse med deltakelse i Kunstneraksjon- 74 og opprettelsen av organisasjonen Norske Kunsthåndverkere i 1975.

Og keramiker? I dette prosjektet har jeg prøvd å orientere meg i de kjente og nedtegnende definisjonene av de ulike grenene av keramikfaget men også i hva de ulike tradisjonsbærerne kaller og forstår seg selv. I Wikipedia blir en keramiker forklart slik;

«En keramiker er en håndverker eller kunsthåndverker som arbeider med å lage keramikk, både i kunstneriske former og i brukskeramikk. Keramikere kan få yrkesutdanning blant annet ved Kunsthøyskolen i Bergen eller Kunsthøyskolen i Oslo eller man kan ta svennebrev og mesterbrev som keramiker. I Norge er i dag utdanningen til dette yrket innen utdanningsprogrammet Design og håndverk, og heter Keramikerfaget. Man må gå ett år på skole og tre år i lære i bedrift. Første skoleåret er Vg1 Design og håndverk. Landsforbundet for næringsdrivende keramikere heter nå Norske keramikere (tidligere Landsforbundet for Pottemakerer).»³

På Norsk Håndverksinstitutt sine sider er keramikerfaget inkludert i Utdanningsdirektoratet sin liste over små og verneverdige håndverksfag. Dette innebærer blant annet at bedrifter innen faget mottar utvidet støtte fra fylkeskommunen når de tar inn nye lærlinger.⁴

I mine samtaler med tradisjonsbærere hører jeg både pottemakere og kunsthåndverkere omtale seg selv som keramikere, og jeg vil i det følgende bruke betegnelsen når jeg omtaler gruppen av utøvere som har som yrke å bearbeide leire.

«Pottemakeri vil jeg kalle Den Glemte Kunsten»

Gunnar Lindquist, pottemaker, Sverige ⁵

«Jeg har alltid vært glad i yrkestittelen keramikker, eller pottemaker. Det sier noe om den tradisjonen jeg står i. Jeg utforsker de maleriske kvalitetene som potensielt ligger i mitt materiale. Den tiden jeg lever i gir meg muligheten til det»

Marit Tingleff, keramikker, Oslo ⁶

<https://plnty.no/2021/06/marit-tingleff-keramikkmuseum-westerwald/>

I samtale, i tekst og arkivmateriale, men også gjennom erfaringer fra eget yrkesliv i keramikkfaget har jeg funnet beskrivelser som er interessante i forhold til det å skulle sette verdi på arbeid med leire. Håndverkets status. Er dette noe som har vært avgjørende i forhold til hvilken tradisjoner som har fått leve videre og ikke?

I Lauritz Opstad sin oversikt over Norsk Pottemakeri (1992) skriver:

«Inst i Gandsfjorden voks det opp ei rekkje med potteri i siste halvta av 1800-talet. Verksemda utvikla seg til noko for seg sjølv. Det var ikkje lenger handverk, men industri, organisert med klår arbeidsdeling!» .... «Heile verksemda i Sandnes mot slutten av 1800-talet og seinare skil seg såpass klart frå tradisjonelt pottemakerhandverk at ein kan tvile på om ein omtale høyrer heime her.» ⁷

I flere tekster har jeg sett 6. generasjons pottemaker Stein Emanuel gått i motmøle mot Opstad sitt argument. Han skriver her;

«Det er klart at arbeidsdeling er et slags tegn på det en kan kalle industri. Men det å dreie med bare hendene og dreieskive og forme hundrevis av like gjenstander på mellom 10 og 20 kilo hver dag i årevis, er ikke det håndverk?» ⁸

Og i sitt foredrag ved Vitenfabrikken fra 2016:

«Han Opstad skreiv ei gong ei bok om Pottemakeri, men han ville helst holde unna Sandnes. Han meinte det va Industri. Men ka e det? Det e dreieskjevo, ikkje sant? Det e ballen, det e skjæretråden, ribben, vatn og svamp. De har di alle. Det e samme utfordringen, bare at vi gjorde de så møje bedre!» ⁹

«Gløm termen kunsthåndverk. Det skaffar deg berre problem, både nasjonalt og internasjonalt. Du er ein kunstnar som arbeider med keramisk kunst. Meld deg om naudsynt ut av fagorganisasjonen dersom han ikkje tilpasser seg dine behov.»

Professor i keramikk Arne Åse, 1995 ¹⁰

Anja Notini skildrer i sitt møte med de ulike pottemakerne av ulik nasjonalitet en stolthet, men også en slags bitterhet. Erling Aune i Trondheim er hennes eneste representant for de norske pottemakeri. I samtale med ..beskriver Erling seg å være den siste "ekte" yrkesutøveren av pottemakerslekt i Norge.

«Er man kunsthåndverker i Norge kan man få økonomisk støtte i Norge til lokaler, bidrag til utstillinger, stipender og muligheter til å reise. Men er man "bare håndverker" og pottemaker, må man greie seg selv.» ¹¹

I dette forprosjektet og et framtidig stipendiat går min interesse i å samle inn kunnskap som både har fellesnevner og muligens enda definerer de ulike delene av feltet i arbeidet med foredling av

leire. Siden etableringen av de første teglverkene har pottemakerne og industrien dratt vekslende på hverandre. I en keramikkindustri som fases ut, og med få praktiserende pottemakerne, i hvilken form finner man håndkompetansen i dag?

I de fleste land i Europa, og for så vidt hele verden, er det vanlig at den keramiske håndverkstradisjonen følger de ulike stadiene i samfunnsutviklingen. En kan også finne historiske kilder som dokumenterer kunstnerisk og teknisk påvirkning.

I arbeidet med forprosjektet har jeg lært at dette ikke er gjeldende i Norge.

I overgangen mellom folkevandringstiden og vikingtiden tar den keramiske produksjonen slutt og gjenoppstår ikke i Norge før på slutten av 1600-tallet. Norge er slik akeramisk i 1200 år. Det finnes teorier, men dette er fortsatt et uløst mysterie i Norgeshistorien.

Den forhistoriske keramiske produksjonen i Norge er i europeisk sammenheng ganske enkel og grov, vel å merke hvis man ser bort fra folkevandringstiden, fra rundt år 300 til midten av 500-tallet. Produksjonen er lokal, men dekorformene viser at vi også er en del av et germansk fellesskap. I løpet av disse årene blir pottemakeriet en del av samfunnsbildet også i Norge.¹²

Da pottemakerkunsten kommer tilbake til Norge på 1600-tallet, er det med pottemakerne som bringer med seg et ferdig utviklet håndverk fra nord-europeisk tradisjon. Pottemaker Stein Em. Simonsen beskrev både tegl- og potterivirksomhetene som kom hit til lands som ferdig utvikla prosesser fra utlandet, uten forankring i en naturlig utvikling her til lands. Verktøy, faglige håndgrep, oppgaver og maskiner ble importerte sammen med uttrykk og benevnelser fra de landene de kom fra. Til Norge vandret pottemakerne hovedsakelig fra Tyskland og England.¹³

I et forsøk på å plassere den norske tradisjonen i en europeisk sammenheng har jeg blitt svært interessert i hvordan håndverket knyttet til bearbeiding av leire ble påvirket av å ha vandret til Norge to ganger. Først i folkevandringstiden, for så å forsvinne helt, og siden dukke opp igjen på 1600-tallet. Hva forsvant av kunnskap om den lokale leira? Og hva hadde håndverket med seg av både tradisjon og nytenkning når det returnerte til Norge? Her reiser det seg et spørsmål knyttet til et håndverks alder og verdi. I England hadde håndverkene i keramikkindustrien svært høy status, de ble beskrevet som "artists trapped in industry". Gipsmakerne som lagde støpe- og pressformer til leira, signerte gjerne formene sine. I Norge utviklet det seg et håndverk knyttet til og i en industri samtidig som kunnskapen formet seg i små familiebedrifter, etter 1200 år uten egenproduksjon av keramikk. Hvordan vandret kunnskapen mellom potteri-industri og pottemakeri, og kan vi finne noen av denne håndkunnskapen igjen i dag?

FOREDLING AV LEIRE

Vi kan enkelt forestille oss at de første keramikkerne brukte leira slik den ble gravd ut. Noe av den grove keramikken som ble funnet i bronsealderen peker i retning av at leira ikke ble sortert eller bearbeidet på noen måte den gangen. Men i steinalderen er det gjort funn som kan tyde på en unik materialforståelse og en bevissthet rundt den praktiske vinningen med foredling av leire. Potteskår forteller at det i tilvirkningen av leira har blitt silt ut sand som så ble erstattet med ny sand fra et annet sted.¹⁴

Om vi går helt tilbake til folkevandringstiden i Norge og ser på håndverket knyttet til blåleira, finner man informasjon om at vi allerede da arbeidet med å utvikle egenskapene og foredle materialet. På den tiden lagde hver husholdning gjenstander som var typisk for sin tid; kar for koking og lagring, rituelle gjenstander og begre. Kokekar ble først brukt med kokestein, men ble utviklet til å tåle direkte flamme inne i ildstedet hengene fra metallhanker. Med den norske blåleira i ren form ville karet krympe og sprekke i flammene. Leira måtte magres. Slik ble det utviklet en leirblanding bestående av knust

kvarts, eller og asbest og kleber. Leira ble formet med hendene og de spannformede leirkarene ble formet rundt en treform.¹⁵

Formen på karene, med rette vegger, flat bunn og ingen hank i siden, gjør at de ligner små spann eller blomsterpotter. Karene er i de fleste tilfellene dekorert og brent i ovn. Leira ble kjevlet ut til en tynn leiv som så ble lagt rundt en form og skjøtt sammen i sidene. Bunnen ble satt på til slutt, og så ble karene pyntet, opp ned, med kammer, pinner og stempler, eller med fingre og negler. Romerne hadde oppfunnet dreieskiva på denne tida, men den fikk ikke innpass blant de germanske og skandinaviske stammene. Her foregikk pottemakeriet for det meste med håndkraft. I sin studie av de spannformede karene her til lands kan ikke arkeolog Siv Kristoffersen gi svar på hva dette skyldes. «Det kan hende det har med håndverkstradisjoner å gjøre, at man la mye av identiteten sin i selve lagingen av karene».16

Det er i dag ulike perspektiv på forhold rundt selve produksjonen av karene. Et syn er at arbeidene bærer preg av håndverksmessig kyndighet og at det derfor ikke kan være snakk om småindustri etter behov. Var det allerede på den tiden noe som kunne minne om egnede leirefabrikker? Var det produksjon av leirkar som ble distribuert videre utover landet? I avhandlingen «Spannformete leirkar i Midt-Norge», skriver Heidi Mjelva Breivik om hvordan det allerede i folkevandringstiden kunne ha foregått en slags pottemakerindustri.¹⁷

Det finnes betydelig forskningsmateriale rundt disse spannformede karene fra folkevandringstida. Men mye om forholdene rundt disse er fortsatt et mysterie. Mest er det forsket på dekoren, men også sammensetninger av ulike leire og variasjoner i teknikker nevnes. En teori er at selve leirblandingen med asbest ble oppdaget å være farlig for de som produserte karene.

I en samtale med pottemaker Asbjørn Simonsen fortalte han at hans far Svein Emanuel Simonsen argumenterte "mot akademien" med sin teori om at dekoren på de spannformede karene var en teknikk for å utvide godset slik at karene gikk av treformen, ikke dekor for dekorens skyld.

Vi bearbeider leira for å få et mest mulig homogent materiale.

Ved å kontrollere plastisitet, kornstørrelse, fuktighet får vi den mest mulig egnet for sitt bruk. Om vi henter ut leira selv må vi også renske leira for urenheter som steiner eller annet rusk.

Jeg har laget en oversikt over en typisk forberedelsessekvens for å lage dreieleire av råleire.

1. Herding (f. eks frysing og tørking)
2. Bløtlegging /blanding
(punkt 1 og 2 for plastisiteten)
3. Sikting - (bestemme størrelse på mineralkorn, fjerne rusk)
4. Avleiring
5. Fordamping
6. Knaing
7. Modning/ lagring

(punkt 4, 5, 6 og 7 for vanninnhold/fuktighet i leira)

I et framtidig stipendiatprosjekt er målet å samle inn mest mulige av erfaringer gjort i prosessen med å behandle leire, også selve utgravingen. I høst har jeg først og fremst konsentrert meg om ulike kna-teknikker og prøvd å plassere dem i sin bruk før og nå.

DET Å KNA

Keramiker Jorun Kraft Moe (f.1949) sier i vår samtale i hennes verksted i Klæbu 25.10.21.

«E ha bruka spiralknaing, men e ha vel å kalla det sneglehus. vakkert, og lufta tyt ut i den ytterste vulsten. Ringte Birte Kittilsen som også har brukt spiralknaing, som noen av hennes kollegaer gjorde, men ikke alle. Noen finner ikke teknikken, og brødbakemetoden er kanskje den mest vanlige. Men jeg vet ikke.»

Kan ikke huske hvor eller når jeg starta med denne knainga. Den har bare vært der.»

Jeg har funnet ulike måter å kna/ støte leira i hop for hånd;

- 1.Kløving (engelsk; stack and slam!, svensk: kastning av lera)
- 2.Brøknemetoden/"Vanlig metode" (engelsk kneading)
- 3.Oksehode(engelsk bullhead, duckface, svensk; fårskalle)
- 4.Sneglehus/spiral /Engelsk:Spiral wedging, Chrysantemum, japansk: kiku –neri)
5. Kna/dreie leira plastisk på dreieskive (engelsk wedging on the wheel)

I potterindustrien i Sandnes har de også en kna-metode kalt

- 1.Hippsa
2. Balla opp

The Potters Dictionary skiller mellom to «hoved» kna-metoder: «Oksehode» med utspring i Europa, og «Sneglehus» fra Orienten. 18 I arkivmaterialet jeg har lett i til nå, har jeg funnet lite nedtegnet om historikken bak de ulike kna-metodene og tradisjonene som knytter seg til dem. Hvis kna-metoder nevnes, er det i de fleste tilfeller kun teknikken som er beskrevet. I forprosjektet har jeg spurt tradisjonsbærerne spesifikt om hvordan de knar og hvor de har lært håndverket. Jeg ser en tendens, i det utvalget jeg har nå, at «oksehode» er blitt lært i "læra" og «sneglehus» på høyskolene eller på ulike kurs av japanske mestere eller keramikere som ha vært i Japan. De som knar i spiral peker på hvor mye «mildere den er mot kroppen» med at bevegelsen ikke blir brutt. At man kan kna større emner uten å bli så utslitt.

Men i den norske potteindustrien finner man spiralen igjen, i en litt annen variant. I både teknikken med å «hippsa» og det å «balla opp». I videovedleggene kan du se denne teknikken bli utført av pottemaker Sonya Molohon, som har lært håndverket av en tradisjonsbærer som har vært ansatt i potteriindustrien i Sandnes. I et stipendiat vil jeg lære meg denne teknikken og også finne ut mer om dens utspring. Det er mye som tyder på at denne måten å bearbeide leira på kom med Joseph Holmes fra England i 1850. Kan den være en lokal variant av den orientalske og den europeiske?

Behandling av leire er en slags ur-kunnskap jeg ser både krysser og skaper selve fundamentet for vår keramiske keramikkhistorie. Kunnskapen forgreiner seg inn i den keramiske fagtradisjonen, hos pottemakeren, i potteriindustrien og i kunsthåndverket vi har idag. "A potters prime need is good clay", sa den engelske keramikkllegenden Bernard Leach. Han mente at vi skulle etterligne prosessene i naturen når vi bearbeidet leira.¹⁹ Flere av keramikerne jeg har vært i kontakt med, har pekt på

at det er mulig at det var Bernard Leach som innførte den asiatiske sneglehus-teknikken, som har vært brukt i Norge fra 50-talet. Men de er uenige selv imellom om han faktisk har vært i Norge "in person". Jeg er interessert i å plassere sirkelbevegelsen i håndverket med å kna her til lands. Om vi kan plassere sneglehus som en orientalsk metode som kom hit etter krigen, selv om den virker å være mest praktisert i dag, så har den ikke oppstått her, eller fått festet seg over lang tid. Men kan det å «hippsa» og «balla opp leira» være en norsk variant av sneglehus? En "industrihemmelighet" som virker i veldig få hender i dag?

UDØPT HÅNDVERK, BEVEGELSE OG YRKE

I samtale med tradisjonsbærere kommer det ofte fram at de ikke husker hvor, når og av hvem de har lært håndverket med å bearbeide leira. "nei, hva jeg kaller det her? ..det er jo å kna da..." I prosjektet mitt har jeg kalt håndverket knyttet til tilvirkning av leire et usynlig, nesten et udøpt håndverk. Under oppholdet i Sandnes, kunne jeg studere lokale utgivelser med potterihistorie som tema. I boka «Gaukamål» fant jeg stedstypiske ord og uttrykk fra keramikkindustrien:

avtagar: Medhjelper, ein som hjelper med å ballåpp`og a ta av dreid vare.

ballgutt: En ung gutt som Balla åpp

balla (åpp): gjera klare leriebnene for dreiming. Kløså, skulle hippsas, bannkas og til slutt vrias lang.

klobba: banka leiren med klobba for å blanda han og gjera han homogen eller flat til leivar.

knøa: stort leiremne som er klart til å ballas åpp. Frå gamalt ei kløs som er knudd. Etter 50 åra brukt som synonym til kløs.²⁰

I potteriene i Sandnes var en yrkestittel eller et håndverk gjerne oppkalt etter bevegelsen gjort med eller formen i leira. Noen av uttrykkene plasserer også håndverket med geografisk opprinnelse slik som «kløs» som du kan lese om i kapittel under. Eller lokalt, «ein leir», leire som hankjønn. Ved å samle inn å ta vare på disse faguttrykkene og betydningene av de er også et stykke verdifull håndverkshistorie dokumentert.

Et foredrag med Stein Emanuel Simonsen Historien til potteriene i Sandnes i Vitenfabrikken regi i 2016, ligger ute på youtube. Selv døde den karismatiske pottemakeren i 2018. I en og en halv time snakker han om leir-bankere, møllekusker, ballgutter, det å kna leira "med føtter og hender". Her forteller han f.eks om den gamle teknikken brukt for å rense leira, kalt "lusing.

Før de leira ble slemma maskinelt i potteriene, måte de "Luse" den. Dette var leirbankeren sin jobb. Leirbankeren tok store leirklumper opp på bordet og skar det opp i tynne skiver med streng, og for hvert lag de skar prikket de ut småstein og «grabs»(urenheter) med en spiss ståltråd, en «prikkert». Kulturhistoria som favner potteriene og potteriindustrien i Sandnes er unikt nedtegnet, men det er mye å sette seg inn i. I dette forprosjektet har jeg vært i kontakt med 3 pottemakere som har hatt sin lære med Stein Emanuel Simonsen, disse praktiserer håndverksteknikker knyttet til knaing som lært i potteriindustrien fra midten av 1800-talet. Kroppen er en bærer av kultur, den skaper kultur. Når jeg ser en liten klomp med leire bli knadd i et verkstedsrom, våger jeg å stille store spørsmål; Hva slags samspill er det mellom kroppen og dens fysiske omgivelser? Du har bevegelsen men du har også det bærekraftige. I mine samtaler med tradisjonsbærere nevnte flere at de mest knadde resirkulert leire. Det å kunne tilvirke sin egen leire, å bearbeidde den, kna den er en bevegelsen er en ferdighet, men det er og å være involvert i en utvikling av tidsaktuelle tankesett og holdninger.²¹

TIL SLUTT

Forprosjektet har avdekket noen aktuelle kilder som finnes på det området et framtidig stipendiatprosjektet skal favne. Prosjektperioden i høst har spesielt ha fokus på tradisjonsbærere og kunnskapsmiljøer rundt behandling av blåleire for keramisk produksjon også knyttet til potteriindustrien Norge. Det er derfor naturlig at jeg konsentrerte meg informasjons innsamling og feltarbeidet til Sandnes der det var drift i keramikkindustrien helt inntil 90-tallet, og det også finne fagressursene knyttet til Vitenfabrikken. Jeg har begynt å inn i arkivene til Vitenfabrikken, der er det mye industrihistorie lagret, deriblant intervjuer med tidligere arbeidere i potteriene. Dette er høyst relevant lesning for å kunne finne bakgrunnskunnskap om håndverket knyttet til leira i keramikkindustrien, men her vil jeg trenge mer tid for å hente ut og sortere informasjon.

I arkivmateriale og i samtale med Pottemaker Asbjørn Simonsen har jeg funnet opplysninger som var nye for meg, og er kanskje lite kjent. Fra potteriene i Sandnes ble solgt leire til hele landet fra slutten av 1800-talet, også til Trondheim, Og at dette ble retningsgivende for den sterke posisjonen Potteriindustrien i Sandnes fikk. Jeg har lest i eldre korrespondanse mellom ulike pottemakere hvordan de legger om sin produksjon i takt med kvaliteten og tilgangen til blåleira. Men også i takt med forandringer i samfunnet. Både i Bergen og Trondheim ble potterivirksomheten lagt om fra ulike gjenstander til å bare inkludere blomsterpotter i begynnelsen av 1900. Dette i konsekvens at de måtte kjøpe leira fra Sandnes, og ikke kunne konkurrere på pris med keramikken som ble produsert i potteriindustrien der.

Trondheim og Sandnes er høyinteressante steder å oppsøke i det videre arbeidet. Byene er et direkte resultat av tilvirkning av blåleire; etablering av teglindustrien, der stedene har også lange tradisjoner innen pottemakerkunsten. Jeg har gjennom samtale med pottemaker Vigdis Denstadli begynt arbeide med å plasser håndverket knyttet til behandling av leire i verksteder der det ble produsert «trønderkeramikk».

Den første pottemakeren som kom til Sandnes het Christoffer Zimmermann og var 4. generasjon pottemaker. Han kom fra Strømstad i Sverige, men var av tysk ætt. Da var faguttrykkene på svensk, med tysk opprinnelse. For eksempel «kløs» fra tysk «klös»; klump. I 1840 brøt Simon Pottemaker med den gamle tyske tradisjonen og begynte å drive på samme måte som Johan Feyer ved Egersund, potteridrift etter engelsk mønster. Da Ganns potteri ble opprettet i 1873 ble engelske Joseph Holmes ansatt som potteribestyrer. Han hadde også med seg fagfolk fra fajanseproduksjonen i Egersund som tok med seg den engelske fagtradisjonen og uttrykka.

I bylandskapet her i Trondheim eller videre ut i landskapet i Trøndelag skulle man tro at pottemaker virksomheten i Trøndelag og Trønderkeramikken skyltes, slik som i Sandnes tilgangen til store forekomster blåleire. «*Ler forekommer i store mengder omkring Trondhjem: med det er ikke av særlig fin beskaffenhet. Tvertom - høyst ordinært.*» I ette forprosjektet har jeg funnet kilder som beskriver blåleiren i Trøndelag ikke å være godt egnet fra «pottemakeren sin synstad». ²²

Trønderkeramikken sin tradisjon og kanskje slik også håndverket måtte derfor ha utviklet seg på andre vilkår enn i Sandnes? På den tiden pottemakeriene tok til å blomstre for alvor utover på 1700 talet, kom også et nærings og kulturliv i gang i Trøndelag. Oppblomstringen av et pottemakermiljø i Trondheim skulle skylle en innvandring av tyske pottemakere som opparbeidet seg en sterkt lokal tradisjon og slik etterspørsel. Lauritz Opstad beskriver potteriene i Trøndelag å bli grunnlagt av «utlendingar» frå klassiske Pottemakerdistrikt. Disse kom i puljer fra Tyskland og Flensburg (Som var dansk på den tiden) Trønderkeramikken viser også slektskap med varer fra Holland.

I forprosjektet har jeg oppsøkt ulike stemmer innen keramikkfaget med ulik erfaring og alder. De har alle til felles at de er en del av et definert fagfelt selv som ikke alle er utøvere innen samme fagmiljø. I et stipendiat ønsker jeg å legge til rette for at leir-kunnskap i disse adskilte praksisene innen faget vårt kan møtes.

Jeg har i høst arbeidet videre med plassere den japanske kna-teknikken Kiku-neri (sneglehus) inn i eller mot norsk keramikktradisjon. Vi har en avtale om framtidig verkstedsbesøk på Bryne, men det blir ikke i denne omgang mulig for Anne Marit Opstad å ta i mot meg på som har lært spiralknaing av leire i Japan. I forprosjektet er det keramikere Jorun Kraft Moe og Anne Marie Hagegrup som demonstrere denne. Jeg vil fortsette arbeide med å undersøke den japanske kna-teknikken sin historie, utbredelse og bruk i det daglige materialtilvirkningen hos norskekeramikere i dag. Kanskje er det ikke den som er representativ for "det norske", men som opprinnelse, men kanskje har vi kommet i forprosjektet med «balla opp og hippsing» kommet nærmere i å finne en norsk variant av denne?

«Vår historie er en legering av alle de materialene vi har oppdaget, funnet opp, brukt og misbrukt. Det er som om hver tid har sin egen substans, hvert materiale har sitt å fortelle.

Materialer bestemmer ikke bare et steds eller nasjons skjebne, de definerer også tiden.

Slik er også historien om blåleira.»

Slik er også historien om blåleira.

Toril Redalen 2020

Bilde A

Pottemaker Ingrid Kristine Lund viser teknikken Oksehode på sitt verksted i Åskårdsstrand. Foto Therese Sjølie

Bilde B

Fotknaing. Dette bildet er scannet fra et dias, lånt fra keramikker Jorun Kraft Moe, tatt på en keramikkworkshop i Belgia på 80-tallet.

Bilde C

Pottemaker Stefan Anderson viser kløving i sitt verksted i Alvik i Leksand. Foto Calle Stoltz.

Bilde D

Jorun Kraft Mo knar sneglehus med blåleire i sitt verksted på Klæbu. Eget foto.

BILDEDOKUMENTASJON

Bilde A: Pottemaker Ingrid Kristine Lund viser teknikken Oksehode på sitt verksted i Åsgårdstrand.

Foto Therese Sjølie

Bilde B: Fotknaing. Dette bildet er scannet fra et dias, lånt fra keramiker Jorun Kraft Moe, tatt på en keramikworkshop i Belgia på 80-tallet.

BILDE C: Pottemaker Stefan Anderson viser kløving i sitt verksted i Alvik i Leksand. Foto Calle Stoltz.

Bilde D: Jorun Kraft Mo knar sneglehus med blåleire i sitt verksted på Klæbu. Eget foto.

KILDER/FOTNOTER

Eggebø, Aksel. Frafjord, Daniel. (1987) Det begynte med leir : leirindustriens historie på Sandnes gjennom 200 år, Stavanger, Dreyer bok.

Dedekam, Hans. (1926) Gammel Trøndersk Pottemakerkunst, Trondheim; NordenfjelskeKunstindustrimuseum. Åse, Arne. (1995) Keramikk Metode og keramikk, Vollen; Tell forlag.

Notini, Anja.(1987) Et stevнемøte med en tradisjon, Oslo; J. W. Cappelens Forlag.

Zakariassen, Hans. (1981) Tegl Industriens Historie, Oslo; Grøndal og Dreyer.

Sandnes mållag. (1999) Gaugamål, Ord og uttrykk på Sandnes, Haugesund; Akademisk Fagforlag A/S.

Hamer, Frank and Jane. (2015). The Potter's Dictionary of Materials and Techniques: Bloomsbury Publishing PLC.

Opstad Lauritz. (1990) Norsk Pottemakeri 1600 – 1900, Oslo; Det Norske Samlaget.

Reed, Ian. (2009) Trønderkeramikk, adskillige sorter krustøy, Trondheim; Tapir akademiske forlag.

Anderson, Stefan (2019) Krukmakeriet, tilverka egne skåler, kannor & fat, Letland, Natur och Kultur Stockholm.

Leach, Bernard (1940) A Potter's book, London, Faber and Faber Ltd.

Fra artikkelen Nytt lys på de tidligste teglverkene og potteriene på Sandnes av Stein Emanuel Simonsen publisert i Tidsskrift for Rogalands Arkeologiske Forening nr. 1,1998.

Intervju med Siv Kristofferse, arkeolog ved Arkeologisk museum, Universitetet, Stavanger
Å for et kar! Av Siri Jeanette Pedersen.
Forskning.no

<https://forskning.no/kunst-og-litteratur-arkeologi-historie/a-for-et-kar/821336>

Foredraget Historien om de gamle potteriene i Sandnes med Stein Emanuel Simonsen, <https://www.youtube.com/watch?v=EE8hRYn4cck&t=2994s>

FOTNOTER

footnote 1

Sitat hentet fra Hans Dedekam sin bok; Gammel Trøndersk Pottemakerkunst, s. 1

footnote 2

Sitat hentet fra Anja Notini si bok; Pottemakere, s. 88

Fotnote 3

Definisjon hentet fra Wikipedia
<https://no.wikipedia.org/wiki/Keramiker>

Fotnote 4

<https://handverksinstituttet.no/smaa-haandverksfag/sekretariatet-for-smaa-og-verneverdige-fag>

Fotnote 5

Sitat hentet fra Anja Notini si bok; Pottemakere, s. 7

Fotnote 6

Keramiker Marit Tingleff om interessen for det unike objektet. Intervju av Mats Lindter med keramikeren Marit Tingleff på nettstedet på nettstedet Plnty..
<https://plnty.no/2021/06/marit-tingleff-keramikmuseum-westerwald/>

Fotnote 7

Sitat hentet fra Lauritz Opstad sin bok Norsk Pottemakeri, s 93

Fotnote 8

Fra artikkelen Nytt lys på de tidligste teglverkene og potteriene på Sandnes av Stein Em. Simonsen, publisert i Tidsskrift for Rogalands Arkeologiske Forening nr. 1,1998, s. 24.

Fotnote 9

Foredraget Historien om de gamle potteriene i Sandnes med Stein Emanuel Simonsen, <https://www.youtube.com/watch?v=EE8hRYn4cck&t=2994s>

(49:53/1:47:43)

Fotnote 10

Sitat hentet fra Keramikk Metode og keramikk, Arne Åse, s. 64

Fotnote 11

Sitat av pottemaker Erling Aune i Anja Notini si bok; Pottemakere, s. 156

Fotnote 12

Lauritz Opstad sin bok Norsk Pottemakeri, s. 19-21.

Fotnote 13

Fra artikkelen Nytt lys på de tidligste teglverkene og potteriene på Sandnes av Stein Em. Simonsen, i Tidskrift for Rogalands Arkeologiske Forening, s. 14.

Fotnote 14

Fra The Potter's Dictionary of Materials and Techniques av Frank Jane Hamer, s. 277

Fotnote 15

Fra artikkelen Nytt lys på de tidligste teglverkene og potteriene på Sandnes av Stein Em. Simonsen, i Tidskrift for Rogalands Arkeologiske Forening, s. 14.

Fotnote 16

Arkeolog Siv Kristoffersen i intervju med Siri Jeanette Pedersen i Å for et kar!
Forskning.no
<https://forskning.no/kunst-og-litteratur-arkeologi-historie/a-for-et-kar/821336>

Fotnote 17

Spannformede Leirkar i Midt-Norge: En studie i regionale særpreg, MA-studie av Heidi Mjelva Breivik 2006 s. 81-85

Fotnote 18

Fra The Potter's Dictionary of Materials and Techniques av Frank Jane Hamer, s. 270

Fotnote 19

Leach, Bernard (1940) A Potter's book, London, Faber and Faber Ltd. .s 43

Fotnote 20

Hentet fra boka Gaugamål, Ord og uttrykk på Sandnes, artikkelen om Potteriverksemd s.148

Fotnote 21

Hentet fra boka Det begynte med leir : leirindustriens historie på Sandnes gjennom 200 år, av Aksel Eggebø og Daniel Frafjord.

Fotnote 22

Lauritz Opstad sin bok Norsk Pottemakeri, s.106

VIDEODOKUMENTASJON

<https://vimeo.com/640861481> (passord: blåleire)

<https://vimeo.com/640859840> (passord: blåleire)

<https://vimeo.com/640860198> (passord: blåleire)

<https://vimeo.com/640860746> (passord: blåleire)

<https://vimeo.com/640860962> (passord: blåleire)

<https://vimeo.com/640861072> (passord: blåleire)

SAMTALER MED TRADISJONSBÆRERE

JORUN KRAFT MOE (F. 1949)

Keramiker, Klæbu

Hvordan knar du leira, Jorun?

E ha bruka spiralknaing, men e ha vel å kalla det sneglehus. vakkert, og lufta tyt ut i den ytterste vulsten.

Ringte Birte Kittilsen som også har brukt spiralknaing, som noen av hennes kollegaer gjorde, men ikke alle. Noen finner ikke teknikken, og brødbakemetoden er kanskje den mest vanlige. Men jeg vet ikke.

Vet du noe om metoden, og hvordan den kunne ha komme til Norge i sin tid?

Metoden spiral er nok japansk, og kom via B. Leach. Han hadde rakukurs i Kristiansand på 70-tallet.

Trur du det er ulike metoder å kna leira i «ulike fagmiljøer» i Norge?

Har friska opp litt av mine gamle keramikerkunnskaper hos Marit Moen. Ho har vært kunst og håndverkslærer i alle år på HIST, nå pensjonist og keramikverksted oppi Lia i Surnadal.

Ho ble forundra over min spiralknaing, og det betyr at under hennes utdanning og alle år med undervisning har det ikke vært praktisert.

Kan ikke huske hvor eller når jeg starta med denne knainga. Den har bare vært der.

Vet du om andre måter å behandle leira før bruk?

Har et flott lysbilde - ikke norsk - en som bruker ytterkanten av fotsålen til å kna i en stor sirkel, på gulvet.

Ellers tok e vare på alt av leire i større stampa for seinere å ta det gjennom eltemaskin. Dreievatnet med den fineste slikker ble aldri slått ut, men satt til side slik at vatnet kunne siles av og de fineste partikler leire på bunnen tas vare på. De ga jo fin leire elta sammen med alt det andre. Sikkert helt forhistorisk, men det var en viktig del av min hverdag.

POTTEMAKER SONYA MOLOHON (F. 1970)

Driver Pottemakeriet i Stavanger

Gikk i lære med Stein Emanuel Simonsen og arbeidet for han i 7 år.

Jeg har blitt fortalt at du har gått i lære og arbeidet med den legendariske pottemakeren Stein Emanuel Simonsen. Jeg er veldig fascinert av det faktum at potteri-virksomheten i Sandnes ser ut til å favne et svært enestående håndverk, nedarvet fra en Engelsk tradisjon (Joseph Holmes) i motsetning fra den Tyske som kjennetegner resten av landet. Og at potterivirksomheten i Sandnes ble en del av en omfattende industri.

I dette prosjektet så prøver jeg blant annet å plassere ulike "kna" -teknikker.

Såklart bruker de fleste som arbeider med leire som levebrød her til lands en eltemaskin, men likevel de bevegelsene du gjør når du former hver enkelt emne før du legger dem på skiva.

I Sandnes sin industrihistorie nedskrevne i bøker og intervju med arbeidere før i tiden, nevner de at de å kna var en egen jobb sammen med å ta av krukkene av skiva. Det var helst unge gutter som hadde denne jobben med å;

hippsa?

balla åpp?

Kan du fortelle litt om hvordan du knar?

Jeg «hippser» og «baller opp» på den tradisjons tro metoden jeg er lært opp til av 6. generasjon pottemaker Stein Emanuel Simonsen, der jeg arbeidet i 7 år. Det er en helt spesiell teknikk og metode å bearbeide leiren på slik at man får sterke varer og unngår sprekke. Dette var en potteri-hemmelighet som jeg fikk streng beskjed å ikke si videre. Det er en grunn til at det ennå finnes gode varer fra potteriene som er nærmere 200 år, og har vært gjennom hard bruk i matlagning, oppbevaring og lagring.

Det er litt vanskelig å forklare jeg kan gjerne sende en video evt?

Og; Jeg vil selvfølgelig dele all kunnskapen jeg har, det er så viktig med videreføring av informasjon for å holde levende håndverk i gang.

2. Bruker du blåleire idag? Og hva er eller var din erfaring med den lokale leira?

Jeg jobber ikke med blåleire fra Sandnes idag da Hana og Holmens som tok ut leire i Sandnes sluttet av for ca. 15 år siden. (der er enda masse leire i Sandnes, men ingen som tar det ut) Vi brukte kun blåleire til de tradisjonelle varene hos Simonsen. Leiren var utrolig bra og lett å dreie med, vi brente det ekstra hardt, nesten på sintringspunktet slik at du kunne omtrent hive produktene i veggen uten at de knuste. (alle andre brente den kun på 1020 grader, vi brente opp mot 1060.)

3. Vet du om noen eldre arbeidere som hadde den jobben med å kna leira i fabrikken som er i live idag?

Jeg hadde besøk av en gammel dreier her på verkstedet som startet i potteriet i Sandnes når han var ung gutt, han heter Sigurd Kristoffersen (mob. nr. 93694168), han sitter på nok på mye interessant informasjon.

7. generasjons Pottemaker Ruth Simonsen Gundersen

driver Pottemaker Simonsen i Sandnes sammen med sin bror Asbjørn.

Har gått i lære hos sin far, Stein Emmanuel Simonsen.

I tillegg underviser hun skoleklasser i dreining på Vitenfabrikken i Sandnes.

Tusen takk for at jeg fikk treffe deg, selv om jeg vet du egentlig ikke hadde anledning. Det var en veldig fin samtale med din bror Asbjørn. Men det jeg kom for, hvordan dere knar leira før dere dreier. Det fikk jeg ikke sett. Asbjørn fortalte meg at han ikke knar leira for hånd etter den kommer ut fra eltemaskinen. Men at du gjorde det? Du viste meg så vidt kjapt med en håndbevegelse da dere hadde lunsj.

I dette prosjektet prøver jeg å plassere de to “hovedmåtene” å kna leire på, hvordan de eksisterer idag og en gang kom inn i Norge. En teknikk som blir kalt “oksehode” nesten i en slags brødbake-bevegelse og en som blir kalt “sneglehus” i en slags spiralbevegelse (begge måtene har flere navn og flere “varianter) Oksehode er den som blir regnet av europeisk opprinnelse, mens sneglehus, orientalsk. Det med at pottemakerne i Sandnes hadde engelsk innflytelse på sitt håndverk, og ikke tysk ser jeg som en noe som kanskje kan gjort at det var spiral-kna-metoden kom inn verkstedene der, da England var veldig under innflytelse av Østen fra veldig tidlig. For selv om de var maskiner som eltet leira først så var emnene knadd for hånd hver og en og balla åpp?

Ja ,vi balle opp mest fordi leiren er allerede eltet i maskin. Men knar den litt spesielt om det er store ballet. Skrur da leir i hver sin retning i hender, leiren trykkes inn mot midten. Hver hånd vris hver sin vei.

Er det ok at jeg spør Sigbjørn på Vitensenteret å filmer deg når du knar neste gang du har undervisning, full forståelse om du reserverer deg mot det. Filmen blir bare brukt som et underlag for kunnskapsinnsamling i rapporten min, og lagt inni arkivet til Håndverksinstituttet. Den vil ikke bli lagt ut uten din tillatelse.

Ja, bare kjært på! Lykke til!

7. generasjons Pottemaker Asbjørn Simonsen

driver Pottemaker Simonsen i Sandnes sammen med sin søster Ruth.

Har gått i lære hos sin far, Stein Emmanuel Simonsen.

Da hele keramikk og potteriavdelingen Graverens teglverk på Hana brant ned i 1960. Ble det bestemte potteridriften avrundet og det ble kun produsert oppslemma leira for salg. Kunne det ha seg slik at Potteriene i Trøndelag kjøpte leire fra Sandnes før den tid? Jeg har hørt at leira fra Trøndelag skulle være av ujevn kvalitet og egentlig ikke egnet for dreining.

Ja, jeg mener det. Det er jo kvikkleire der, og den er jo ubrukelig. Min tippoldefar hadde jo i sin tid 36 skip, en hel flåte, som seilte rundtom kysten med potterivarer. Helt opp til Russland noen av de.

Kan det hende at disse skipene hadde med seg råleire i tillegg til potterivarene?

Ja. Jeg har blitt fortalt at de solgte leira i dyre dommer. Slik at andre potterier ikke kunne konkurrere med oss på pris.

Bruker du fortsatt lokal leire i arbeidet ditt?

Ja, men nå er det sist på. Ruth og jeg arva en heil diger dunge med leire da Hana og Holmen la ned drifta i 198. Den sendte vi til England i "Big-bags", fikk den slemma fordelt i 20 kg sekker. Vi har et tonn igjen. Eller det er Ruth som eier det som er igjen. Jeg har begynt å kjøpe leire fra England nå.

Fra Stoke, den grå?

Ja.

Kan du fortelle om hvordan du knar leira?

Kna? Nei det gidder jeg ikke. Jeg tar der rett fra eltemaskinen og hiver den på skiva.

I Japan er det vanlig at en generasjon foredler porselensleira og legger henne på lager, og den neste bruker den? I den boka som vi begge har, av Anja Notini, står det at flere av disse pottemakerne lagrer leira si en viss tid før bruk. Har du noen gang lagret leira for at den skal modne å få en mer plastisk kvalitet? Er det noe du har lært eller brukt i din praksis?

Nei, det har jeg ikke noe tro på. Det finnes ikke leire med bedre kvalitet en Sandes-leir. Den er jo spesielt god for det tjukke laget med is som skurte leir-kornene til ekstra små partikler. Leira i Sandnes e ny, 23.000 år i motsetning til den du kjøper andre steder, den kan være oppmot 50 millioner år. Vi kaller den gode leira *Bakkaleir*, når den er av den kvaliteten at den kan tas rett opp fra bakken og direkte inn i produksjon.

KERAMIKER BJØRN KÅRE NILSSEN (F. 1952)

Kristiansand

Pensjonert keramiker

Bjørn Kåre har sin utdannelse fra Statens Håndverks- og Kunstindustriskole, keramikk 1974-78. Han hadde sin praksis hos Ivar Tandberg og Grethe Nash.

Kan du fortelle litt om hvordan du har bearbeidet blåleire på verksted?

Jeg aldri kjøpt en sekk med blåleire, da jeg jobbet hovedsakelig med steingods og porselen (+ raku). Har gravd litt leire (på Ski og i Kristiansand), og laget et par jydepotter, men det var ikke særlig god leire jeg fant.

Når det gjelder elting brukte jeg fra starten i 73 (hos Ivar Tandberg i Åsgårdstrand) blåleire, og eltet på baker-måten. Men fra 74 og framover brukte jeg kun spiralmetoden. Gikk på SHKS fra 74-78, og Bernard Leach sto da høyt i kurs. Men om det var der eltemetoden kom fra vet jeg ikke. men mener at den da var ganske enerådende?

Hos Tandberg brukte vi blåleire fra Sandnes, og gjenbrukte etter oppbløting ved kjøring i eltekvern med noe tilsetning av chamotte.

Hos meg selv bløtte jeg steingods og porselen i separate dunker, tørket litt på brett og i pølser, og kjørte i pugmill (vakum).

Hos Grethe Nash brukte vi en stor bakeri-eltmaskin og tørket i pølser etterpå. Håndelting (spiral) før bruk. Ingen pugmill.

Og arven etter Bernard Leach sin håndkunnskap her i Norge?

Ja, du etterlyser folk som var på Raku-seminar på Sørlandet på 70-tallet. Med Bernard Leach? Vil tro at det du er ute etter er personer som deltok på Raku-seminar med Richard Hirsch i 1979 hos Grethe Nash i Kristiansand?

Ja, for har Bernard Leach i det hele tatt vært i Norge?

Ikke det jeg vet om. Men han var veldig populær ved SHKS i 74, da jeg begynte. Og Shoji Hamada og andre japanere.

Jeg gikk i klasse med bl.a. Thor Alex Erichsen og Geir Tokle, som begge hadde jobbet på Kirkeristen, med blåleire og blyglasur. Kanskje en ide å høre med dem om hvordan de knar?

De jobbet jo mye med blåleire på skolen også - og også etter skolen.

For mitt vedkommende så jobbet jeg om sommeren mellom første og andre året hos Grete Nash i Kristiansand, og hun var og veldig opptatt av Hamada og Leach. Og eltet i spiral. Hun hadde jo lært en del i USA også. i Minnesota, hvor det også var folk som var sterkt inspirert av de samme, Leach og Hamada. Jeg jobbet forøvrig mye ute hos Grete etter 78 også, bl.a. da Raku-seminaret var.

I The Potter's Dictionary of Materials and Techniques fra 2015 fra skiller de mellom to hovedmetoder for å kna leira, en europeisk oksehode, og en orientalsk Kiku-neri, også kalt sneglehus. Jeg prøver å plassere hvordan og når den orientalske kna metoden Kiku-Neri kunne ha kommet til Norge. Og jeg tror at Bernard Leach eller entusiaster av hans virke er et hett spor. MEN: etter et lite dykk i leir- industrihistorien så kan jeg fått nyss i at denne metoden ble brukt veldig mye før, i potteri-industrien i Sandnes, der de viktigste håndverks-ressursene kom fra England (ikke Tyskland som her i Trondheim) der det orientalsk stod sterkt markant tidligere enn her, men jeg har løse tråder og trenger mer tid i arkivene..og blant noen litt introverte pottmakere der nede;)

...Fine de;)

Mitt inntrykk er at sneglehuset kom inn hovedsaklig etter japansk påvirkning, og da gjerne via Leach, som på mange måter var bindeleddet mellom Japan og Europa/USA.

Jeg kjente ei jente fra Tyskland, Fredrikke Kohler, som var utdannet tradisjonelt i Tyskland, og jeg mener hun brukte oksehodemethoden. Men at hun gikk over til sneglehuset da hun kom til Norge. Hun jobbet også mye hos Grete Nash, men startet seinere eget verksted i Byglandsfjord ved Evje. Hun døde dessverre alt for ung.

Jeg kjenner forøvrig ikke til at noen gikk den andre veien, fra sneglehus til oksehode.

Tror nok de fleste opplevde at sneglehuset var bedre og mer organisk, og ikke brutt opp av stadige vendinger.

Tror du det er mulig at spiral-kna-teknikken hovedsakelig vokste ut fra kunst og håndverkskolene via "visiting artists". ..og oksehode blant keramikere som gikk "i læra" i de norske pottemaker-verkstedene?

Jeg har snakket med noen kunst og håndverkslærere, og akkurat disse de lærte oksehode på lærerskolene.

Jeg gikk på keramikk-kurs før jeg begynte på SHKS, og der lærte vi også oksehode-metoden (av formingslæreren).

Er litt overraskende at de skal ha brukt sneglehuset i Sandnes.

Jeg nøster i industri-tråden min, at den orientalske metoden, eller en variant av den, ble brukt i fabrikkene i Sandnes. ellers så kan det virke som om sneglehus-metoden er kommet til Norge med "studio-potters", hovedsakelig England? Kjenner du til at brukte den før Leach og de andre Craft-pionerene dukket opp også?

Når tror du det ble "vanlig" å dra til Japan på studietur for keramikere, at man kunne søke stipend for eksempel? Kunne sneglehus-metoden ha kommet med norske keramikere hit?

Eneste jeg kjenner til som var i Japan og jobbet var Søren Ubisch. Kanskje han har noen ideer om dette? Han tok diplom det året jeg begynte ved SHKS, sammen med bl.a. Bibiche Mourier og Beth Wyller.

Bare litt om Tandberg her nå, etter å ha sett åpningen av Munch-museet...

Det var ikke mange ukene jeg var der, da han hadde tatt litt vann over hodet ved å ansette 3 praktikanter/assistenter. Selv om jeg ikke kan huske vi fikk mye betalt så hadde han ikke råd til å beholde mer enn en av oss, som da ble den første som begynte der.

Det var en trivelig tid, men ganske strevsom. Mye av tiden gikk med til å bløte opp leire i svære badekar, blande og tørke, kverne og elte. Kuttet også mange skiver av noen svære klumper, som ble brukt til enten å dreie tallerkener på gipsformer eller fliser. Dreide veldig lite, men jeg kunne jo ikke mye heller da...

Hver dag var det en svær lunsj i bolighuset hans, ofte med andre lokale gjester/kunstnere, som bl.a. Bjørn Willy og Ingrid Mortensen. Det kan ikke ha vært særlig billig eiendom han hadde.

Her er et bilde av det, fra et relativt kjent bilde.

<https://ms01.nasjonalmuseet.no/iip/?iif=/tif/113297.tif/full/1200./0/default.jpg>

Verkstedet var i bygningen med den hvite gavlen til høyre på bildet, og lunsjen i hovedhuset.

Etterpå jobbet jeg på NTP i Fredrikstad, hvor det også var masse leire (porselen). Men ingen håndtering. Ganske god leire å jobbe med forresten, men jeg prøvde aldri å dreie den. Tror Terje Westfoss fikk en del leire derfra (han var forøvrig på Raku-seminaret, sammen med Ingrid Mortensen fra Åsgårdstrand).

KERAMIKER ASTRID SLEIRE (F. 1961)

Arbeider som keramiker i Bergen og som Førsteamanuensis på fordypningsområdet keramikk og leire, Kunstakademiet - Institutt for samtidskunst, KMD, UiB. Astrid har hovedfag i keramikk fra Statens Høgskole for Kunsthåndverk og Design i Bergen i 1988 og har deltatt med arbeider på inviterte og juryerte utstillinger både nasjonalt og internasjonalt.

I. Hvilke kna metode bruker du?

I dag knar jeg sjelden leire. Leiren jeg kjøper er plastisk når den kommer i posen og perfekt til å starte å modellere med.

Jeg knar leiren hvis den skal resirkuleres, blitt for hard og må bløtes opp, hvis den skal blandes med en annen leire, eller om den skal tilsettes shamotte.

2. Hvem lærte deg å kna, og hvor?

Jeg ble introdusert for det å kna leire da jeg begynte på Agder Folkehøgskole i 1979.

Ble hektet på keramikk der. Læreren het Gundersen (husker ikke fornavnet). Både han og hans kone Greta (hvis jeg husker riktig) underviste i keramikk. Jeg ble vist den du kaller europeisk *oksehode*. Etter folkehøgskolen arbeidet jeg to år som lærling i Bergen. Først ett år hos Kyrre Grepp/Aude Boudard og et år hos Solveig og Eivind Rongved (sønn av Alf Rongved som var rektor på Kunsthåndverkskolen på slutten av 70 tallet).

Produksjonsmetoden var å dreie, både sparkeskive og eletrisk dreieskive. Hos K: Grepp farget vi inn noe av leirgods leiren (norsk blåleire fra Sandnes) med oksyder: jern, mangan kobolt i % for å få den svart. Jeg tror vi brukte både *slam* metoden, for å blande og eltemaskin til å blande inn oksyder, men knadde alltid leira før dreieing med oksehodeteknikken. Under neglene var jeg alltid svart og hendene var innfarget (brukte ikke hansker). Deretter veide jeg opp leiren i passende klumper for de ulike brukstingene som skulle dreies. Kopper i ulik størrelse, ølkrus, suppeboller, asjetter, fat o.s.v. Jeg var alltid nervøs om jeg hadde knadd leiren godt nok, - at der ikke skulle være luft i den. Elisa Helland Hansen var en liten stund på K. Grepp sitt verksted når jeg var lærling, hun viste meg den *orientalske* kna metoden og hun var i tillegg veldig god til å dreie på sparkeskiven, hun dreide på *Kløs* (uti fra en stor klump som hun sentrerte toppen på).

Det var en stoisk ro over hennes arbeidsmetode, det appellerte veldig til meg.

På Solveig og E. Rongved sitt verksted arbeidet jeg med steingods, jeg husker at allerede da at jeg likte bedre blåleire/leirgods bedre.

3. Når du har undervist, har du lært bort ulike teknikker for å bearbeide leira. Når du tenker på dem som har vært inne og undervist på Kunsthøyskolen i forhold til det jeg nevner over her, gjør du deg noen tanker?

I 1982 kom jeg inn på Kunsthåndverkskolen.

Vi hadde Takeshi Yashuda som gjestelærer 1. året. Han knadde orientalsk.

Jeg prøvde, men fikk det aldri det helt til. Jeg var relativt god til å dreie, -men han utfordret oss på at vi skulle dreie kjempesakte og gjerne at det skulle bli litt skeivt. Jeg husker at jeg prøvde å gjøre akkurat som han:) Vet ikke om det førte til at jeg ble bedre på noe, men vi «hermet» så godt vi kunne etter mesteren.

Jeg har ikke dreid noe i egen produksjon, etter de førstene årene ca 1983.

Jeg minnes også at Arne Åse hadde en selvpresentasjon da han ble professor i Bergen, at han sa at han bare «ristet» i leiren før han begynte å arbeide med den:) Han brukte plastisk porselen.

I undervisning har jeg lært bort oksehode, - også det å dele og slå sammen og vippe og gjenta (slam?) når leiren skal tilsettes noe eller resirkuleres.

Så har jeg alltid spurt om noen av studentene har lært andre metoder f. eks den orientalske og spurt om de kan demonstrere den.

De svenske studentene kunne ofte den. Alle ville gjerne prøve å lære den.

4. Har du noen erfaring i å arbeide i norsk blåleire? Eller har du noen kunnskap om blåleire utover det du selv har erfart?

Blåleire ja, erfaring fra Agder til de først årene på Kunsthåndverkskolen. Vi fikk den fra Sandnes, nydelig leire både å dreie med og fargen.

5. Vet du om noen eldre keramikere som kunne sitte på verdifull kunnskap om tematikken som det haster litt å snakke med?

Svein Narum, Elisa Helland Hansen, Nina Malterud, Beth Wyller.

TOVE LISE RØKKE OLSEN (F. 1959)

Keramiker med verksted på Fosenkaia, Trondheim.

Arbeider både bruksrelatert og med skulptur. Hovedsakelig i blåleire.

1. Når begynte du å bruke lokal blåleire?

Ca 2014

2. Hva er din erfaring med leira fra Trøndelag?

Har du f. eks prøvd å dreie med den?

Leira har ulik kvaliteter på de forskjellige stedene jeg har tatt ut, det er stor forskjell på saltinnhold. Fra blå og rein leire til grønne urene varianter, og den seige kvikkleira. Alle typene har jeg benyttet med vellykkede resultater. Den reineste varianten har jeg også brukt til dreining, men for det meste har jeg lagd støpemasse av den. Har også benyttet den til bygging/modellering iblandet chamotte.

Hvilken metode bruker du når du knar leira idag, og hva lærte du på Kunsthøyskolen?

Knar minst mulig for å spare armer, men knar med enkleste teknikk når det skjer. Har ikke lært meg noen spesiell teknikk.

3. Du gikk både i Bergen og Oslo, minnes du noe som var ulikt med måten dere lærte om håndverket rundt leira?

Utdanningen i Bergen den gangen (1985) var mye mer håndverksbasert enn den i Oslo og gikk mer i retning en friere og råere keramikkestetikk. Brukskeramikk var mye i fokus og det var mange ovnsalternativ, vedovner og gassovner med mulighet for saltbrenninger og reduksjoner.

4. Kan du huske noe bestemt fra behandling av leire fra denne perioden?

I Oslo rådet Lislrud og Aase og det gikk mye i porselen og i utsmykkingsretning

Vigdis Denstadli (f.1957)

Pensjonert Pottemaker, Trondheim.

Gikk i lære hos Pottemaker Erling Aune, Aunes keramikk, Trondheim.

Arvet hans praksis i 1994.

Husker du at det var snakk om kvaliteten på blå-leira herifra?

Jeg husker det var veldig god lokal leire og dreie med de gangene vi henta leira ut leira selv. Men jeg vet at det ved Aunes ble slutt med lokal leira da drifta ble lagt ned ved

Gikk de da over til å bruke blåleire fra Hana og Holmen?

Ja, da jeg arbeidet der brukte vi bare den. Syns den var veldig god den og.

Da jeg tok over og det ble slutt med Hana og Holmen si leire, gikk over til å bruke rødleire.

Fra England?

Ja.

Vet noe hvor leira som ble brukt i verksted kom fra før det?

Ja, leira ble før henta ut ved Hospitalløkka, fabrikken der de lagde blomsterpotter. Du kan lese om det på side 83 i Ian Reed sin bok. Det star ikke så mye, men litt om det der.

Vet du noe om hvordan de behandla leira på fabrikken?

De oppbevarte leira i kjelleren og jeg mener de tok de opp i dunger. De hadde egne leirbankere som gjorde den jobben.

I prosjektet mitt så prøver jeg blant annet å plassere ulike "kna" -teknikker.

Såklart bruker de fleste som arbeider med leire som levebrød her til lands en eltemaskin, men likevel de bevegelsene du gjør når du former hver enkelt emne før du legger dem på skiva.

I læretida di, hvilken teknikk lærte du rundt det å kna leira? Brukte du en slags spiralbevegelse, (noen kaller det sneglehus-knaing) eller ligner det mer på "brødbake-metoden" (noen kaller det for oksehode knaing). Eller brukte du begge eller varianter av disse?

Jeg lærte og brukte kun brød-knametoden. Det var den vi brukte alle.

Var det du som veide opp og knadde emnene, og Erling som dreia først i læretida?

Hehe, nei det var rett på! Jeg dreide fra første dag i verksted. Jeg hadde jo vært der å tatt flere kurs. Jeg stakk ofte innom verksted helt jeg var 13-14 år. Jeg hang mye der!

Hadde dere et system for å resirkulere leira?

Nei, vi hadde ikke det da jeg arbeidet for Erling, vi hiva faktisk leira som ble til overs ved dreining. Men da jeg tok over, og vi fikk vite at det skulle blir slutt på Hana & Holme si, da ble det gjenbruk av leira og vi spara alt vi kunne.

Vet du om det var snakk om å "modne" leira. At den skulle stå inne i sekken så og så lenge for å bli av optimal kvalitet?

Nei, vi gjorde ikke det.

Vet du om det var noe kontakt mellom pottemaker-miljøet i Sandnes og her i Trondheim?

Nei ikke det jeg vet.

MARIT TINGLEFF (F. 1954)

Keramiker, Oslo

Har sin utdanning fra Bergen Kunsthåndverkskole fra 1974-1977.

Professor i keramikk ved KHIO 2012-2016

1. Tror du spiral-kna-teknikken hovedsakelig vokste ut fra kunst og håndverkskolene via "visiting artists". ..og oksehode blant keramikere som gikk "i læra" i de norske pottemakerverkstedene? Når tror du det ble "vanlig" å dra til Japan på studie-tur..at man kunne søke stipend f.eks? Kunne sneglehus-metoden ha "spredt" seg slik?

Jeg har ingen teori om dette, men mener at vi på keramikken på Bergen Kunsthåndverkskole, diskuterte og øvde på knaing, diskuterte hvilke teknikker som var mest effektive etc. Husker mest at jeg så på de som kunne og så på de bildene som var tilgjengelige i de få bøkene og tidsskriftene vi hadde. - Jeg har alltid bare kalt den metoden du kaller sneglehus, - for: orientalsk metode. Den andre oksehode: har vi også kalt Donald Duck-metoden, fordi den ligner hodet til figuren når du har eltet den litt, - det er om å gjøre ikke å få for dype «øyne» for da elter du luft inn i leira. Det var litt status å kunne den orientalske, fordi den krever mer øvelse tenker jeg. Man kan elte større mengder leire med den, fordi du kun belaster et mindre område av gangen. Jeg har eltet tonnsvis av leire med den teknikken. Først kvernet og blandet jeg leira i min Shimpo kvern uten vakum, to forskjellige leirer: Blåleire fra Hana og Holmen potterier, - sammen med en steingodsleire. Ofte tilført chamotte og vann, for smidighet og styrke. Blåleira fra Sandnes er eventyrlig plastisk og sterk i tørr tilstand. men i ren form, umulig og uregjerlig, - sprakk og bøyd seg etter eget forgodtbefinnende. For å bygge med den i de størrelsene jeg ønsket måtte den «temmes» med innslag av steingodsleire.

Det var ikke «vanlig» å reise på studietur noen steder av betydning, men noen med utferdstrang dro jo, - men kna-metoder var plukket opp fra bøker og visninger, - besøk osv. tror jeg. England var det lengste jeg dro. Var livredd for å bli oppslukt av det «japanske» om jeg dro dit. Ville heller studere det danske og britiske.... - europeisk påvirkning falt meg mer naturlig.

2. Hvilken teknikk bruker du når du knar?

Orientalisk metode. Klarte ca 5 kg av gangen om leira var passe bløt. Nå har jeg kjøpt verdens beste RHODE kvern, også uten vakum (liker ikke vakum, bare heft) - RHODE-kvernen er konstruert slik at kverna står oppreist og kverner leira med tyngdekraften nedover, - så blir leira presset ut i vannrett posisjon, og kommer nesten luftfri ut på brettet. SUPERT! Jeg både dreier og bygger uten mer knaing, - har ikke armer og hender til det lenger.

3. Vet du om Bernard Leach har hatt en Workshop i Norge? Jeg har hørt han var i Stavanger. Men har nå blitt tipsa av Bjørn Kåre Nilsen at dette måtte gjelde et Raku-seminar med Richard Hirsch i 1979 hos Grethe Nash i Kristiansand. Hva tror du?

At Leach var i Kr.sand på 70-tallet visste jeg ikke. Grete Nash, står jo som den som tok RAKU til Norge. Men jeg trodde det var Warren MacKenzie hun var mest opptatt av og gikk i lære hos. Men det er jo helt mulig, og jeg var sikkert så sløv og opptatt med mitt (-og som sagt, engstelig/ikke åpen, - for påvirkning fra Japan og gryende i opposisjon til Leach-læren og hans disipler) Men spør Elisa Helland Hansen, elisahh50@gmail.com hun er kusine eller iallefall i nært slektskap med Grete.

HANNE HAUKOM (F.1967)

Tolvsrød, Telemark

Keramiker og Kunst og håndverkslærer

1991–1997 Statens høgskole for kunsthåndverk og design, Bergen.

1989–1991 Statens lærerhøgskole i forming Blaker.

1. Hva og hvordan læres som knateknikk i lærer-utdanningen?

.

Akkurat nå, er det stort sett i et historisk perpektiv.

2. Hvilken teknikk/er bruker du når du knar? og hvilket forhold har du til materialet blåleire?

Når det gjelder å kna leira er eg etter så mange år inkonsekvent i denne aktiviteten, men som student i Bergen på 90-tallet lærte me både oksehode og spiral.

3. Tenker du på en eldre keramiker/pottemaker jeg burde snakke med.

Svein Narum vil eg tru har både erfaringer og synspunkt på blåleire.

INGRID KRISTINE LUND (F.1986)

2. generasjons pottemaker

Svennebrev i keramikerfaget og driver Ingridk Keramikk verksted og utsalg i Åssgårdsstrand. Siden 2017 har Ingridk Keramikk vært godkjent lærebedrift i keramikerfaget, og den første lærlingen startet sin læretid på verkstedet november 2017.

1. I læretida di, hvilken teknikker lærte du rundt det å kna leira og av hvem lærte du denne tekniken av?

Jeg lærte å kna bullshead/oksehode i min læretid. Dette lærte jeg av min mor og læremester keramiker Anne Kristine Mjelva. Senere har jeg lært meg også spiralteknikk, men jeg foretrekker fortsatt bullshead. Bruker så og si aldri eltekvern.

2. Bruker du blåleire idag? Og har du noen erfaring med lokal leire?

Nei jeg har faktisk aldri brukt blåleire eller lokal leire. Det er noe jeg gjerne skulle gjort noen tester med i fremtiden.

3. Når du resirkulerer du leira på verksted. Bruker du andre bearbeidings metoder i tillegg..slik som Kløyving? At man deler leira i små biter med ståltråd og kaster eller banker de sammen før man tar runden med knaing?

3. Jeg knar raskt sammen eller slår leira sammen i passe store emner som jeg legger i plastposer i noen uker. Deretter tar jeg det frem igjen og knar skikkelig når jeg skal bruke det. Er det ujevnt tørket bruker jeg noen ganger å dele opp og slå sammen, men ikke så ofte.

4. Vet du om noen eldre keramikere som kunne ha sittet inne med verdifull kunnskap om foredling av leire verdt å ta vare på som jeg kunne ha kontaktet?

4. Jeg tenker umiddelbart på Torbjørn Kvasbø. Eller Lannem som drev Lannem keramikk i Rakkestad. De brukte jo lokal leire.

